

BO‘LAJAK MAKTABGACHA TA’LIM MUTAXASSISLARINI DUAL TA’LIM ASOSIDA KASBIY FAOLIYATGA TAYYORLASHNING DIDAKTIK ASOSLARI**Samiyeva Zuleyxa Uktamovna,***Maktabgacha ta’lim tashkilotlari rahbar va mutaxassislarini qayta tayyorlash hamda ularning malakasini oshirish instituti mustaqil tadqiqotchisi*

Annotatsiya. Mazkur maqolada bo‘lajak maktabgacha ta’lim mutaxassislarini dual ta’lim asosida kasbiy faoliyatga tayyorlashning didaktik asoslari o‘quv jarayonini loyihalash, amaliy faoliyatni bosqichma-bosqich tashkil etish hamda kasbiy kompetensiyalarni real pedagogik vaziyatlarda shakllantirish nuqtayi nazaridan tahlil qilingan. Tadqiqotda dual ta’limning didaktik mazmuni “auditoriya — amaliyot bazasi — mentorlik — refleksiya — baholash” uzviyligi asosida ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: dual ta’lim, didaktik loyihalash, maktabgacha ta’lim, bo‘lajak mutaxassis, o‘quv-amaliy modul, mentorlik, kasbiy kompetensiya, refleksiv baholash.

Аннотация. В статье рассматриваются дидактические основы подготовки будущих специалистов дошкольного образования к профессиональной деятельности на основе дуального обучения. Особое внимание уделено проектированию учебного процесса, поэтапной организации практической деятельности и формированию профессиональных компетенций в реальных педагогических ситуациях. Дидактическое содержание дуального обучения раскрывается через взаимосвязь компонентов «аудиторное обучение — база практики — наставничество — рефлексия — оценивание».

Ключевые слова: дуальное обучение, дидактическое проектирование, дошкольное образование, будущий специалист, учебно-практический модуль, наставничество, профессиональная компетентность, рефлексивное оценивание.

Abstract. This article examines the didactic foundations of preparing future preschool education specialists for professional activity through dual education. Particular attention is paid to the design of the learning process, the step-by-step organization of practical activities, and the formation of professional competencies in real pedagogical situations. The didactic content of dual education is revealed through the interrelation of classroom learning, practice-based training, mentoring, reflection, and assessment.

Keywords: dual education, didactic design, preschool education, future specialist, educational-practical module, mentoring, professional competence, reflective assessment.

Kirish. Maktabgacha ta’lim tizimida bo‘lajak mutaxassislarni kasbiy faoliyatga tayyorlash jarayoni o‘ziga xos didaktik yondashuvni talab qiladi. Chunki maktabgacha ta’lim pedagogi faoliyati faqat bilim berish bilan chegaralanmaydi; u bolaning rivojlanishini kuzatish, o‘yinli ta’lim muhitini tashkil etish, ota-onalar bilan hamkorlik qilish, xavfsiz va emotsional qulay muhit yaratish, bolalarning individual ehtiyojlarini hisobga olish kabi murakkab pedagogik vazifalarni bajaradi.

Shu sababli bo‘lajak maktabgacha ta’lim mutaxassisini tayyorlashda an’anaviy nazariy ta’limning o‘zi yetarli emas. Talaba real maktabgacha ta’lim tashkiloti muhitiga kirishi, bolalar bilan bevosita ishlashi, tarbiyachi faoliyatini kuzatishi, kichik pedagogik topshiriqlarni bajarishi, o‘z faoliyatini tahlil qilishi va kasbiy xulosalar chiqarishi zarur.

Adabiyotlar tahlili. Mazkur mavzu bo‘yicha mahalliy va xorijiy adabiyotlar tahlili dual ta’lim, kompetensiyaviy yondashuv va tajribaviy o‘qitish masalalari keng o‘rganilganini ko‘rsatadi. J. Dewey ta’limni tajriba asosida o‘rganish sifatida izohlab,

nazariya va amaliyot birligini muhim deb hisoblaydi. D. Kolb esa bilimning tajriba, refleksiya va amaliyot orqali shakllanishini asoslaydi. D. Schön kasbiy faoliyatda refleksiyaning ahamiyatini ta'kidlaydi, L.S. Vygotskiy esa ijtimoiy hamkorlik va mentorlik rolini yoritadi. I.A. Zimnyaya kompetensiyaviy yondashuvda bilim va amaliy faoliyat birligini asoslab bergan.

Mahalliy tadqiqotlarda ham bo'lajak mutaxassislarni tayyorlashda amaliyot bilan integratsiya va innovatsion yondashuvlar muhimligi ta'kidlangan. Umuman olganda, adabiyotlar tahlili dual ta'lim va reflektiv o'qitish zamonaviy pedagogikaning muhim yo'nalishi ekanini ko'rsatadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotda didaktik tahlil, tizimli yondashuv, kompetensiyaviy tahlil, pedagogik modellashtirish va amaliy faoliyatni loyihalash metodlaridan foydalanildi.

Didaktik tahlil orqali bo'lajak maktabgacha ta'lim mutaxassislarini tayyorlash jarayonida maqsad, mazmun, metod, shakl, vosita va baholash komponentlarining o'zaro bog'liqligi o'rganildi. Tizimli yondashuv asosida dual ta'lim jarayoni oliy ta'lim muassasasi, maktabgacha ta'lim tashkiloti, mentor-pedagog, talaba va bola rivojlanishi bilan bog'liq yaxlit pedagogik tizim sifatida tahlil qilindi.

Kompetensiyaviy tahlil bo'lajak mutaxassisda shakllanishi zarur bo'lgan kasbiy kompetensiyalarni aniqlashga xizmat qildi. Pedagogik modellashtirish metodi asosida dual ta'lim jarayonining didaktik modeli ishlab chiqildi. Amaliy faoliyatni loyihalash metodi esa o'quv-amaliy topshiriqlar, kuzatuv vazifalari, mentorlik faoliyati va reflektiv baholash mezonlarini belgilash imkonini berdi.

Tahlillar va natijalar. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunida dual ta'lim ta'lim oluvchilar tomonidan zarur bilim, malaka va ko'nikmalarni egallashga qaratilgan bo'lib, uning nazariy qismi ta'lim tashkilotida, amaliy qismi esa ish joyida amalga oshirilishi belgilangan. Bu holat dual ta'limning asosiy didaktik mohiyati nazariya va amaliyotning uzviy birligida namoyon bo'lishini ko'rsatadi.

2025-yil 16-yanvardagi 14-son qaror bilan oliy ta'lim tizimida dual ta'limni tashkil etish tartibi belgilangan bo'lib, unda oliy ta'lim tashkiloti, ish beruvchi tashkilot va talaba o'rtasidagi hamkorlik dual ta'limning muhim tashkiliy sharti sifatida ko'rsatilgan. Maktabgacha ta'lim yo'nalishida bu hamkorlik oliy ta'lim muassasasi va maktabgacha ta'lim tashkilotlari o'rtasida o'quv-amaliy jarayonni didaktik jihatdan puxta loyihalashni talab etadi.

Maktabgacha ta'lim va tarbiyaning davlat standarti maktabgacha ta'lim jarayonining maqsadi, vazifalari, asosiy prinsiplari va tarkibiy qismlarini belgilaydi. "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi esa maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolaga yo'naltirilgan, rivojlantiruvchi va kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etishga xizmat qiladi.

Demak, dual ta'lim asosida bo'lajak maktabgacha ta'lim mutaxassislarini tayyorlashning didaktik asoslarini ishlab chiqish bugungi kunda nazariy va amaliy jihatdan dolzarb masala hisoblanadi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, dual ta'lim asosida bo'lajak maktabgacha ta'lim mutaxassislarini kasbiy faoliyatga tayyorlashning didaktik asoslari quyidagi yangi tarkibiy yo'nalishlar orqali ifodalanadi:

1. Didaktik maqsadni kasbiy harakat bilan bog'lash. Dual ta'limda o'quv maqsadi faqat "bilim berish" bilan chegaralanmasligi kerak. U talabaning aniq kasbiy harakatni bajara olishiga yo'naltiriladi. Masalan, talaba maktabgacha yoshdagi bolalarning o'yin faoliyatini tashkil eta olishi, mashg'ulot jarayonida bolalarning qiziqishini qo'llab-quvvatlashi, guruh muhitini tahlil qilishi va ota-onalar bilan muloqot qila olishi zarur.

Shu jihatdan didaktik maqsad quyidagi ko'rinishda belgilanadi:

talaba biladi;

talaba tushunadi;

talaba kuzatadi;

talaba rejalashtiradi;

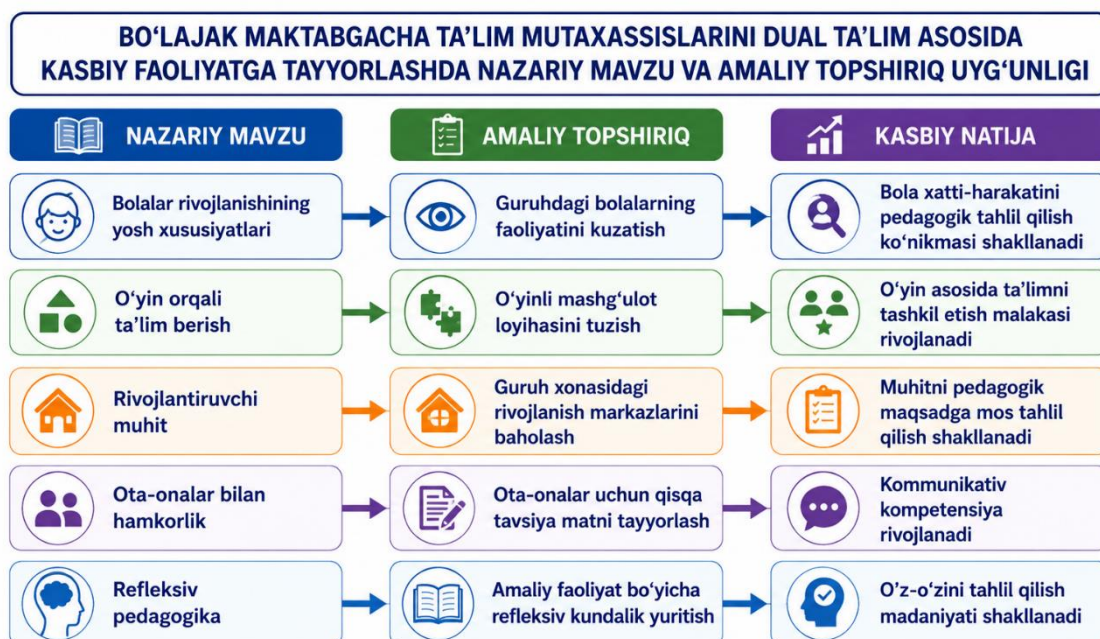
talaba bajaradi;

talaba tahlil qiladi;

talaba takomillashtiradi.

Bu yondashuv dual ta'limda o'quv natijasini aniq kasbiy kompetensiya bilan bog'lash imkonini beradi.

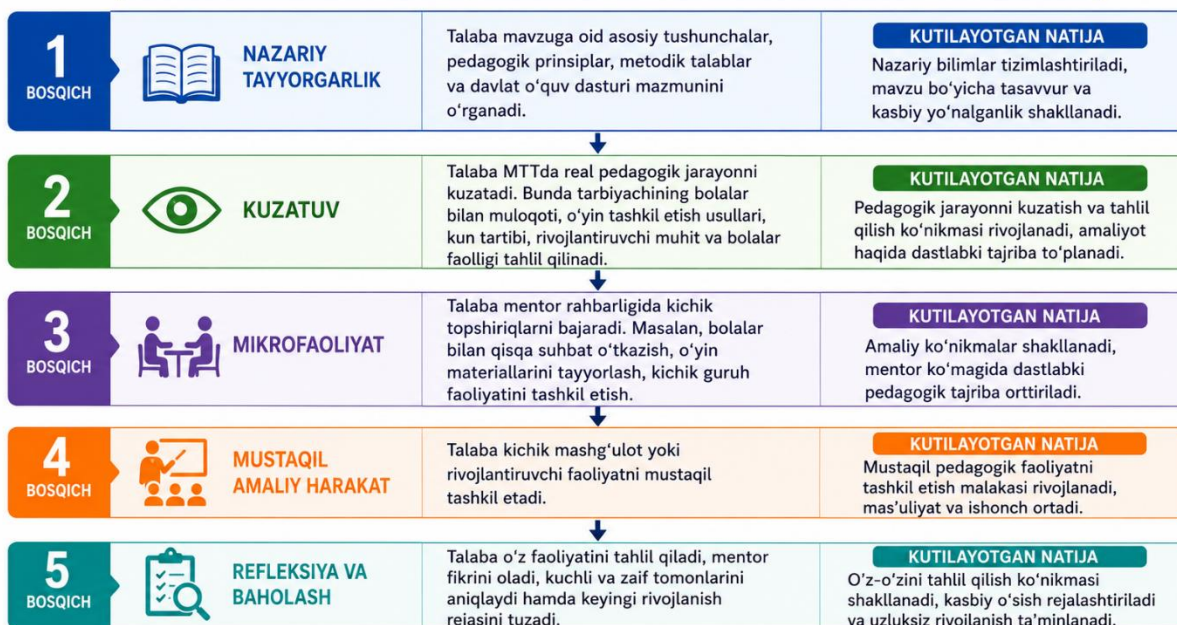
2. O'quv mazmunini amaliy vaziyatlar asosida qurish. Dual ta'limda o'quv mazmuni faqat mavzular ketma-ketligi sifatida emas, balki real pedagogik vaziyatlar asosida tuzilishi kerak. Maktabgacha ta'lim yo'nalishida har bir nazariy mavzu amaliy topshiriq bilan yakunlanishi maqsadga muvofiq.

Bunday yondashuv o'quv mazmunini hayotiy, amaliy va kasbiy jihatdan mazmunli qiladi.

3. O'quv-amaliy modul yaratish. Dual ta'limda har bir modul nazariya va amaliyot uyg'unligida tashkil etilishi lozim. Bo'lajak maktabgacha ta'lim mutaxassislarini tayyorlashda quyidagi o'quv-amaliy modul samarali bo'lishi mumkin:

DUAL TA'LIM JARAYONINING BOSQICHLARI (1-5 BOSQICH)

Dual ta'limda mentorlik oddiy nazorat shakli emas, balki talabaning kasbiy rivojlanishini boshqaruvchi didaktik vositadir. Mentor talabaning amaliy faoliyatini kuzatadi, unga yo'nalish beradi, pedagogik vaziyatlarni tahlil qilishga yordam beradi va refleksiv fikrlashini rivojlantiradi.

Mentorlik jarayoni quyidagi vazifalarni bajaradi:

- talabaning kasbiy moslashuvini qo'llab-quvvatlaydi;
- amaliy faoliyatda xavfsiz va metodik jihatdan to'g'ri yo'l ko'rsatadi;
- pedagogik xatolarni konstruktiv tahlil qiladi;
- talabaning mustaqil fikrlashini rag'batlantiradi;
- kasbiy madaniyat va pedagogik etikani shakllantiradi.

Shu sababli mentor dual ta'limda "kuzatuvchi" emas, balki "o'rgatuvchi hamkor" sifatida namoyon bo'ladi.

4. Amaliy topshiriqlar tizimini bosqichma-bosqich murakkablashtirish. Dual ta'lim samarali bo'lishi uchun talaba bajaradigan topshiriqlar oddiydan murakkabga qarab rivojlanishi zarur. Bu jarayon quyidagi ketma-ketlikda tashkil etilishi mumkin:

1. Kuzatuv topshiriqlari.
2. Tahliliy topshiriqlar.
3. Rejalashtirish topshiriqlari.
4. Mentor bilan birgalikdagi topshiriqlar.
5. Mustaqil amaliy topshiriqlar.

6. Refleksiv topshiriqlar.

7. Yakuniy kasbiy loyiha.

Masalan, dastlab talaba tarbiyachining bolalar bilan muloqotini kuzatadi. Keyin muloqot usullarini tahlil qiladi. So'ngra o'zi kichik muloqot vaziyatini tashkil etadi. Yakunda esa bolalar bilan ishlash bo'yicha o'z metodik xulosasini shakllantiradi.

5. Baholashni kasbiy kompetensiyaga yo'naltirish. Dual ta'limda baholash faqat test yoki yozma nazorat orqali amalga oshirilmasligi lozim. Chunki maktabgacha ta'lim mutaxassisining kasbiy tayyorgarligi amaliy harakatlarda ko'rinadi. Shuning uchun baholash quyidagi mezonlar asosida tashkil etilishi maqsadga muvofiq:

Baholash mezonlari	Mazmuni
Kuzatuvchanlik	Talabning bola xatti-harakati va guruh muhitini pedagogik tahlil qilish
Rejalashtirish	Mashg'ulot yoki o'yinli faoliyatni maqsadga muvofiq loyihalashi
Kommunikativlik	Bola, ota-ona va pedagogik jamoa bilan muloqot qilish
Metodik moslashuvchanlik	Vaziyatga qarab pedagogik usulni tanlay olishi
Mustaqillik	Mentor ko'magidan bosqichma-bosqich mustaqil faoliyatga o'ta olishi
Refleksiya	O'z faoliyatini tahlil qilib, takomillashtirish yo'lini belgilashi

Bunday baholash talabning haqiqiy kasbiy tayyorgarligini aniqlashga xizmat qiladi.

Dual ta'limning didaktik afzalligi shundaki, u bo'lajak mutaxassisni real kasbiy faoliyatga erta jalb etadi. Maktabgacha ta'lim sohasi uchun bu ayniqsa muhimdir, chunki bolalar bilan ishlash ko'nikmasi faqat nazariy bilimlar orqali to'liq shakllanmaydi. Talaba bola bilan muloqot qilish, uning qiziqishini aniqlash, emotsional holatini tushunish, o'yin jarayonini boshqarish va guruh muhitida to'g'ri pedagogik qaror qabul qilishni bevosita amaliyotda o'rganadi.

Dual ta'limning samaradorligi didaktik loyihalash sifatiga bog'liq. Agar amaliyot aniq maqsadsiz, topshiriqsiz va baholash mezonisiz tashkil etilsa, u oddiy kuzatuv jarayoniga aylanib qoladi. Aksincha, har bir amaliy faoliyat nazariy mavzu, kasbiy kompetensiya va refleksiv tahlil bilan bog'lansa, talabning kasbiy rivojlanishi izchil kechadi.

Maktabgacha ta'lim yo'nalishida dual ta'limni tashkil etishda quyidagi didaktik shartlar muhim hisoblanadi: birinchidan, o'quv fanlari mazmuni MTTdagi real pedagogik jarayon bilan bog'lanishi kerak; ikkinchidan, talabalar uchun kuzatuv, tahlil, rejalashtirish, amaliy bajarish va refleksiya topshiriqlari ishlab chiqilishi zarur; uchinchidan, mentorlik tizimi rasmiy nazorat emas, balki kasbiy o'sishni qo'llab-quvvatlovchi mexanizm sifatida tashkil etilishi lozim; to'rtinchidan, baholash jarayoni nazariy bilim bilan birga amaliy harakat, kommunikativ madaniyat va refleksiv fikrlashni ham qamrab olishi kerak; beshinchidan, talabning kasbiy rivojlanishi portfolio, refleksiv kundalik, mentor xulosasi va amaliy topshiriqlar natijasi asosida muntazam tahlil qilinishi zarur.

Shu jihatdan dual ta'lim didaktik tizim sifatida bo'lajak maktabgacha ta'lim mutaxassisining kasbiy shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qiladi. Bu jarayonda talaba

nafaqat bilim oladi, balki kasbiy muhitda harakat qiladi, xato qiladi, xulosaga keladi, o'zini baholaydi va takomillashadi.

Xulosa. Bo'lajak maktabgacha ta'lim mutaxassislarini dual ta'lim asosida kasbiy faoliyatga tayyorlashning didaktik asoslari nazariy bilim, amaliy faoliyat, mentorlik, refleksiya va kompetensiyaviy baholashning uzviy bog'liqligida namoyon bo'ladi.

Tadqiqot asosida quyidagi xulosalar chiqarildi: Birinchidan, dual ta'lim maktabgacha ta'lim mutaxassislarini tayyorlashda nazariya va amaliyotni birlashtiruvchi samarali didaktik tizim hisoblanadi. Ikkinchidan, dual ta'limda o'quv maqsadi talabning aniq kasbiy harakatlarni bajara olishiga yo'naltirilishi lozim. Uchinchidan, o'quv mazmuni real MTT sharoitidagi pedagogik vaziyatlar, bolalar faoliyati, o'yinli ta'lim va ota-onalar bilan hamkorlik jarayonlari bilan bog'lanishi kerak. To'rtinchidan, mentorlik dual ta'limda talabning kasbiy moslashuvi va amaliy mahoratini rivojlantiruvchi asosiy didaktik mexanizm sifatida xizmat qiladi. Beshinchidan, dual ta'limda baholash talabning nazariy bilimni emas, balki amaliy faoliyati, pedagogik qarori, muloqot madaniyati, mustaqilligi va refleksiv rivojlanishini ham qamrab olishi zarur. Shunday qilib, dual ta'lim asosida tashkil etilgan didaktik jarayon bo'lajak maktabgacha ta'lim mutaxassislarini kasbiy faoliyatga tayyorlashda amaliyotga yo'naltirilgan, kompetensiyaviy va refleksiv yondashuvlarni uyg'unlashtiradi. Bu esa maktabgacha ta'lim tizimi uchun zamonaviy, mas'uliyatli, bolaga yo'naltirilgan va amaliy faoliyatga tayyor mutaxassislarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. O'RQ-637-son, 2020-yil 23-sentabr.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Oliy ta'lim tizimida dual ta'limni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 14-son qarori, 2025-yil 16-yanvar.
3. O'zbekiston Respublikasining "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonuni. O'RQ-595-son, 2019-yil 16-dekabr.
4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Maktabgacha ta'lim va tarbiyaning davlat standartini tasdiqlash to'g'risida"gi 802-son qarori, 2020-yil 22-dekabr.
5. "Ilk qadam" maktabgacha ta'lim tashkilotlari uchun davlat o'quv dasturi.
6. Dewey J. Experience and Education. New York: Macmillan, 1938.
7. Kolb D.A. Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. Prentice Hall, 1984.
8. Schön D.A. The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action. Basic Books, 1983.
9. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press, 1978.
10. Zimnyaya I.A. Kompetentnostnyy podkhod v obrazovanii. Moskva, 2004.
11. Valiyeva F.R. Ensuring continuity in the training of future professionals in the education system.// European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences/ Volume 7 Number 6, 2019. ISSN 2056-5852